

מעצבי שיח הביטחון הלאומי בישראל - מבט ביקורתי

ד"ר עפרה גרייצר, צה"ל

אוקטובר 2012

הקדמה - או - מדוע צריך שיח בטחוני אלטרנטיבי לישראל?

מזה מספר שנים נדמה כי ההנהגה הישראלית אינה עומדת עוד בקצב המציאות המשתנה, מפנים ומחוץ. אבחנה זו חוצה עמדות פוליטיות והשקפות עולם - ממשלות עולות ונופלות, אך אינן מסוגלות לזהות פוטנציאל ולפתח אותו לכדי מימוש, להוביל מהלכים מדיניים יזומים או לעצב מציאות גיאוגרפית אסטרטגית נוחה יותר וטובה יותר עבור הציבור שבחר בהן. ברוב המקרים נדמה כי אנו נגררים אחר ההתרחשויות ומקבלים החלטות חלקיות, שגויות ומאוחרות מדי.

שיח הבטחון הלאומי בישראל אחראי במידה ניכרת לתקיעות הזו מאחר והאופן בו נתפש האיום הקיומי על ישראל מעצב במידה רבה את סדר-היום, חלוקת התקציב וחלוקת הקשב של המדינאים שלנו. בד בבד, יכולות זרועות הבטחון שלנו והעומדים בראשן לממש את המנדט הבסיסי שלהם, מוטלות אף הן בספק ומטילות את אותו ספק חזרה על ההנהגה הפוליטית.

במלים אחרות, החוזה עתיק-היומין בין הריבון לבין האזרחים שלו, מבוסס על כך שתמורה לתשלום מיסים (ובמקרה הישראלי נוספת על כך חובת גיוס ולחלקנו, חובת שירות מילואים), נזכה להגנה על חיינו ועל רכושנו (ובעידן המודרני ראוי להוסיף גם על אורח-החיים שלנו, תפישת-עולמנו או מערכת הערכים שלנו). לשם כך נחוצות למערכת הפוליטית זרועות-בטחון חוץ המסוגלות להגן על שלמותה הטריטוריאלית של המדינה בראש ובראשונה, וזרועות בטחון-פנים שיגנו על האיומים מבפנים. פריטה של מהות האיומים הללו מציפה את בעייתיות העמידה בתנאי החוזה הריבוני בהקשר הישראלי לעת הזו -

הגנה מפני איום חיצוני:

שלמות קרקעית: הגבול הפרוץ בין ישראל למצרים, המאפשר חדירת מחבלים, הברחות (סחורה גנובה/ מזוייפת, סמים, אמל"ח), סחר-אדם והגירה לא-מבוקרת. המינהור שאיפשר לרצועת-עזה לקיים עצמה למרות המגבלות העל-קרקעיות שהושתו עליה, ומאפשר גם כיום לחמאס לשרוד (וגם אם העברנו לכאורה את האחריות למצרים, הבעיה עדיין לפתחנו). גדר הפרדה החלקית הבאה לתת מענה אופרטיבי, אך לא אסטרטגי/ מדיני להסדרת יחסינו עם הרשות הפלשתינית ולמניעת טרור משטח יהודה ושומרון לפנים הארץ. תרחיש האיום הגורס עליית מליוני מוסלמים על הר הבית לשחרור אל-אקצה, או "שיבה" של פליטי לבנון, סוריה וירדן לישראל באורח דומה...

שלמות אווירית: אמנם אין עדיין אחר ורע לעליונותו של חיל-האוויר הישראלי על פני יריבו הקרובים. ועם זאת, עליונותה הקונבנציונלית של ישראל דחפה את יריבותיה לפיתוח יכולות בליסטיקות, מהפרימיטיביות ביותר למתקדמות בעולם. מזה שנים מאויימת מדינת ישראל בקטיושות, גראדים, קסאמים, ועד לטילי קרקע-קרקע וטילי קרקע-אוויר בעלי יכולות נשיאת ראשי-קרב לא קונבנציונליים. הבעיה העיקרית בהקשר זה היא חוסר-ההגיון התקציבי "למגן עצמנו לדעת", שמשמעותה שהמדינה מכירה בכך שתספק לתושביה הגנה חלקית בלבד. באופן מסורתי, הנפגעים העיקריים היו תושבי הפריפריה, מה שליבה מתחים חברתיים ועדתיים והקרין על בטחון-הפנים המדינתי. במלחמת המפרץ הראשונה התהפכו היוצרות לראשונה והיו אלו תושבי המרכז שחשו על בשרם את החוויה המפוקפקת. כיום כל תושבי המדינה מצויידיים בערכות-מגן ובהוראות פקע"ר למיקלוט והתגוננות מפני טילים.

שנית, במסגרת המו"מ עם הפלשתינים עלתה דרישתם להקמת נמל-תעופה עצמאי (בין אם בדהנייה, בעטרות או בכל מקום אחר) בשטחם. ישראל מצליחה להדוף עד כה את הדרישה הזו, אך אין ספק שככל שיגבר הלחץ לחידוש המו"מ, נידרש להתמודד עם ישות ריבונות החולקת עמנו את שמיא, ולא דווקא בתיאום.

שלמות ימית: מסורתית סחר ודיג, מודרנית אסדות-קידוח וכבלי-גז או נפט שיעבירו את משאבי-הטבע הללו ליבשה, כבלי-תקשורת תת-ימיים, מהווים כיום הארכה של הנכסים המדינתיים, אך נמצאים בחלקם במים שהריבונות עליהם במחלוקת (רצועת-עזה, חופי לבנון וטורקיה).

שלמות אלקטרו-מגנטית: כבמימד האווירי, במסגרת מו"מ אוסלו נדרשה ישראל להקצות תדרי תקשורת לרש"פ, למרות ששמרה לעצמה הזכות לשלוט בהקצאות כמותית ואיכותית. זאת מתוך אמתלה בטחונות בעיקרה (מניעת שיבוש פיקוח) אך גם כלכלית. יש לצפות שעם התקדמות להסכם אלטרנטיבי, תתגבר הדרישה הפלשתינית לנתח גדול יותר ממימד זה. כבר כיום ניתן להתרשם מההשלכות של ישותפותי במימד זה עקב פעילותן של תחנות פיראטיות (חרדיות ופלשתיניות...), המשבשות את ערוצי התקשורת ומהוות לכל הפחות איום בטיחותי, גם אם לא בטחוני.

שלמות סייברית: יריית הפתיחה הגלויה (או שמא עלינו להגיד מתקפת הביטים הגלויה) הראשונה בהקשר ריבונות מדינתית מוכרת כהתקפה הרוסית על אסטוניה בשנת 2007. אסטוניה, שטיפחה עד אז חזון של estate, כזו המקושרת בצורה אופטימלית עם אזרחיה עד כדי הצבעה ממוחשבת בבחירות הפוליטיות, חוותה מתקפת שיבוש שירות מבוזרת (DDOS) שנמשכה כשבועיים. למרות שהנזק הישיר למערכה היה זניח (מספר מיליוני דולרים אמריקאיים), האפקט האסטרטגי היה של שיתוק מערכות המדינה. ישראל עדיין לא חוותה מתקפה מדינתית על מערכה אך מאמצי ההגנה הישראליים בתחום הסייבר עלו מדרגה עם הקמת מטה הסייבר הצה"לי ושידרוג רא"ם (הרשות הממלכתית לאבטחת-מידע בשב"כ) באמצע שנות ה-2000, אליהם הצטרף מטה הסייבר הלאומי בשנת 2011. מעבר להיות מימד הסייבר שונה מהותית ממימדי המחיה האחרים, בהקשר הדיון הנוכחי נאמר שהוא מעולם לא היה בריבונות בלעדית מוחלטת של אף מדינה עקב רשתיותו. אמנם מתקיימים בשנים האחרונות דיונים מתמשכים אשר ליכולת להשית ריבונות מדינתית על סייבר, אך גם זו תהא מבוססת בצורה כזו או אחרת על קואליציות, לשם התארגנות בהגנה, כמו גם, לשם הוצאה לפועל של מבצעי איסוף ותקיפה מדינתיים (stuxnet כמשל).

הגנה מפני איום פנימי

השיח הבטחוני הישראלי נוטה לאורך השנים לייחס יתר חשיבות להגנה מפני איומי חוץ, מאשר לבטחון פנים. זאת בניגוד למדינות מערביות אחרות, בהן בטחון הפנים/ הגנת המולדת הפכו, לבטח לאחר האחד-עשר בספטמבר 2001, למשרדים חזקים ומשמעותיים בעיצוב מדיניות הביטחון, כאלו המטפלים בקשת ההתרגשויות שבצידה האחד אסונות-טבע ומגפות, ובצידה השני טרור גרעיני. גם הקמתו של המשרד להגנת העורף לפני כמה שנים נועדה לפתור מצוקות פוליטיות, יותר מאשר להסדיר באורח אחר את חלוקת-התפקידים ההגנתית בין זרועות הבטחון המדינתיות.

בראייה פנומנולוגית (של התופעות מנקודת-מבט עכשווית), ניתן לומר שהאבחנה בין בטחון חוץ לבטחון פנים, שקיימות לה בראש ובראשונה הצדקות חוקתיות, אך גם מבצעיות/ מעשיות, תרבותיות, תקציביות וכו', אינה מספקת כיום את הסחורה בעיניים אזרחיות עקב הטשטוש בין הגבולות המרחביים והמושגיים הללו בהקשר הישראלי. שתי הסיבות העיקריות שנציין בהקשר זה הן: (1) מימדים צנועים מבחינה מרחבית, המערבבים עורף וחזית, קווים פנימיים וחיצוניים; (2) הסכסוך הישראלי-פלשתיני (ובהרחבה הסכסוך הישראלי-ערבי-יהודי-מוסלמי), שאינו יודע גבולות.

במלים אחרות, משמר הגבול עוסק יותר בהפרות סדר והתמודדות עם תושבי מרחב התפר מאשר בשמירה על הגבול; השב"כ מטפל יותר באוכלוסיות שמחוץ לשטח המדינה הריבוני (יו"ש, עזה, לבנון) עקב מיומנותו היומיומית; ושוודי בקר, רכב ועתיקות, המשוייכים מסורתית לקטגוריות רכוש/ פלילי, נודדים בהקשר הישראלי לקטגוריות עבירות לאומנות או פח"עיות (עקב שיוך העבריינים או הטריטוריה בה הם פועלים), הגם שאינם בראש סדר-העדיפויות הבטחוני. במקרה הזה למשל, שעיקר הנזק שלו ניכר בעיניים אזרחיות, פועל בשנים האחרונות בתוך הואקום הריבוני מעין 'מגזר שלישי' דוגמת ארגון 'השומר החדש', שומרי הקרקעות של המאה ה-21, הרואים עצמם ממשיכי דרכם של בן-צבי, גלילי, שוחט וזייד.

בשנים 2011-12 אפיינה המערכת המדינתית שלוש זירות פעולה חדשות, נעדרות תפישת הפעלה אסטרטגית מגובשת, מוסכמת ומוצהרת, הגם שתשומת-הלב הממשלתית, התקשורתית והציבורית כבר נדדו לשם: העורף (או הזירה האזרחית), הסייבר, והעומק (או היכולת להוציא לפועל מערכות צבאיות מנותקות מגבולות המדינה). המשותף לשלושת המרחבים הללו הוא שאין מדובר בעדכון או בחינה מחדש של תפישות קיימות, אלא בצרכים חדשים, הנובעים מהשתנות המציאות וטבע העימותים. בשלושת המקרים הוקמו כאמור ישויות פיקודיות/ ניהוליות חדשות ברמה הלאומית והושמו סוכני פיקוד האמורים לייצר הגיון פעולה, צורת פעולה וקווי-מתאר להתארגנות מדינתית כדי להתמודד עם אתגרים אלו. מה שעוד משותף לזירה האזרחית, לזירת הסייבר ולזירת העומק הוא ששלושתן חורגות מההגדרות המרחביות או הארגוניות המקובלות - של בטחון פנים ובטחון חוץ, של זרועות בטחון וזרועות אזרחיות, של גופים או תעשיות ציבוריים ופרטיים, ושל התארגנות top-down לעומת יוזמות bottom-up. בשלושת המקרים, אין גנרלים עתירי-קרבנות שניסיונם יקרב אותנו לפתרון אפקטיבי ורלבנטי, הגם שניתן היה ללמוד חלקית מנסיון של מדינות אחרות.

זאת נוסף על אזורי-החיכוך הבטחוניים המסורתיים, שאף הם שינו פניהם ודורשים חשיבה מחודשת (הסכסוך הישראלי-פלשתיני, ההתגרענות הצבאית האיראנית, הציר הרדיקלי הצפוני איראן-סוריה-ח'זבאללה וגרורותיו בעזה, חצי-האי סיני והתרווחות הגי'האד העולמי בו, המעטפת הערבית הסובבת את ישראל, המושפעת מנשורת המהפכות בעולם הערבי-מוסלמי וחוסר-היציבות השלטוני במצרים, סוריה, ירדן ולבנון).

וזאת, נוסף על מגמות חוסר-היציבות העולמיות (משברי הכלכלה, האנרגיה, המים, המזון, פיצוץ האוכלוסין, מגמות ההגירה והמתחים התרבותיים המשנים פניהן של חברות מבוססות כתוצאה מכך, המערערים את מאזן הכוחות העולמי בין מערב ומזרח, צפון ודרום).

ולבסוף, גם העיסוק ההולך וגובר במעמדה הבינלאומי של מדינת ישראל (או על דרך השלילה, הדה-לגיטימציה של ישראל), מערב סוגיות ריבוניות, משילות ובטחון פנים וחוץ, משפיע על תפישת הבטחון של מדינת ישראל, מוסיף לה מימדים 'רכים' שלא נכרכו בה מסורתית, ומפגיש סוכנויות מדינתיות שעד כה לא ראו צורך בשיח משותף.

במלים אחרות, בעגה הבטחונית הרווחת נטתה המערכת הבטחונית להשתמש במונח 'מעגלי-עימותי' מתוך ראייה סטטיסטית של טווחים, יכולות וקווי-תקשורת ולוגיסטיקה. בתפישה זו, צה"ל הינו השחקן העיקרי, זרועות המודיעין משרתות אותו, והמוסד מתאם או לא מתאם עימו, באופן מותנה פרסונלית ומתוך מאבק-כוח בין-שירותיים על האוזן הקשבת של ראש הממשלה. אם מקבלים את המיפוי לעיל של השתנות קשת העימותים, לא רק במושגים מרחביים אלא גם בתחומי-התוכן שלהם ובנגיעה שלהם למרקם החיים הכולל, הן ברמה המדינתית והן ברמה האזרחית, הרי שמשקל היתר שנותנת ממשלת ישראל לצה"ל בעיצוב תפישת הבטחון ובהוצאת מדיניותה לפועל, מונעים ממנה להיערך כראוי לאתגרים העומדים בפניה.

לדומיננטיות הצבאית בשיח הבטחון הלאומי יש הסברים תרבותיים, ארגונים ופוליטיים שמקורם עוד בדורות המייסדים. למעשה, מאז הכרזת העצמאות חל היפוך זוחל בקרנם של המושכים החלוציים המשלימים - התיישבות, עבודה (ותעשייה), חינוך ורוח - כשעיקר משאביה של המדינה הופנו להגנה במובנה המסורתי קיומי על המפעל הציוני. בהמשך, ההחלטה על חוק גיוס חובה קיבעה את השירות הצבאי כמקום בו מתרחש בפועל היהיתוך - הקצוות המעמדיים, העדתיים והתרבותיים נפגשים יחד לראשונה. היתה זו גם התחנה היאזרחית הראשונה ליוצאי מערכת-החינוך, במעבר חד מתלמידים לבוגרים וממקבלים למשרתים - מהות התפקיד, הדרגה והניסיון שיחקו תפקיד מכריע ביכולת להתקדם חברתית, מקצועית ופוליטית. ביטחון הפך להיות ערך אליטיסטי, כשצבא העם/חובה קיבל בעצם את מיטב ההון האנושי שהיה לחברה הישראלית להציע בגיל 18 ואת מירב האנרגיות של בניית עוצמה והשפעה ששיחררו אותם נערות ונערים עם צאתם מבית הוריהם.

עובדתית, הצבא הוא גוף המטה שעוסק בגיבוש אלטרנטיבות מדיניות עבור המערכת הפוליטית. הוא עשה זאת מסורתית באמצעות אגף התכנון והפך להיות גם 'המעריך הלאומי' כתוצאה ממלחמת יום הכיפורים.

גם מומחיות בטחונית מחוץ לצבא (מכוני-מחקר, צוותי-חשיבה, אקדמיה), מאויישת ברובה על ידי יוצאי מערכת הבטחון לשעבר, שלא רק שהוכשרו באותה צורה ומאותן גישות, אלא שמחוייבים לה - הן תרבותית (הגנה על המילייה המקצועי ממנו יצאו והוא הבסיס למעמדם), והן כמקור פרנסה פוטנציאלי (פורמלי וא-פורמלי)...

הצבא מנהל כיום מלחמת מאסף לשימור הנרטיב הבטחוני, צבא העם וגיוס החובה, כדי להמשיך ליהנות ממשאבי האנוש הכרוכים בו. כדי להמשיך וליהנות מהתקציבים הכרוכים בו. כדי להמשיך וליהנות מהמעמד הפוליטי הכרוך בו. על כן, הוא דוחה מיוזמתו כל מאמץ להתמקד תפקידית ותחומית.

נכונות ראשי המערכת הפוליטית להקים מנגנון אזרחי מקביל, בין אם ימוקם במשרד הביטחון או במשרד ראש הממשלה או בכל תצורה ארגונית אחרת, אינה קיימת - לא רק עקב הצורך להשקיע מסיבית תקציבית, אלא גם כדי לא ליצור לעצמם יריב פוליטי עתיר עוצמה, בדמות המנגנון הבטחוני הקיים. למערכת הפוליטית נוח גם לעבוד 'בלי מכרז'. יש לה מנגנון ענק, מנוסה ומתוקצב, היודע להוציא לפועל משימות לאומיות, הפועל כגוף היררכי וללא מחוייבויות 'אזרחיות' (חוקי-עבודה, זכות התאגדות/מחאה/שביתה, שקיפות וכו').

הפוליטיקאים חוששים במלים אחרות מפגיעה בלגיטימציה של צה"ל, עליה ישלמו מחיר פוליטי. מאידך, נוח להם לא לקחת אחריות על קבלת החלטות בטחוניות, לצד חשש של רובם, לבטח של אלו נטולי הדרגות, שאין להם את המומחיות הנדרשת לכך.

התוצאה היא ששני הצדדים מרוויחים מהמצב. מבחינת המדינה יש מערכת ביצועית אחת לכל משימה או משבר לאומיים. צה"ל מצידו מצליח לשמור על עצמאות, מרחב גמישות ועוצמה פוליטיים, מבלי שהוא צריך לתת דין וחשבון מהותי על טיב הביצוע או על מחירו.

כך הפכה ברבות השנים תפישת-ההפעלה הצה"לית לתפישת הבטחון הלאומית באופן בלתי ביקורתי בעליל (כלומר, מבלי שנתקבלה החלטה מודעת לאמץ את המסמכים הצה"ליים כמסמכים מדינתיים, או לייצר מערכת מסמכים ממוסדת שתהליך פיתוחה, המתודולוגיה שלה והשותפים לה, שקופים ומוסכמים). מכאן, שחסרונה של אסטרטגיה לישראל מושפע במידה רבה מחוסר-הרלבנטיות של תפישת הבטחון הקיימת למול אתגרי הסביבה.

יתרה מכך, התפישה הקיימת מעקרת במידה רבה את פוטנציאל הצמיחה של מדינת ישראל על כלל רבדיו, ולו רק משום שהיא משעבדת את המשאבים החומריים והאנושיים לכדי תכלית בטחונית במובנה הצר, הן תכנית והן ארגונית. לכן, היחלצות מכבליו של ההיגיון המבנה את השיח הבטחוני הישראלי הנוכחי הינה קריטית לעתיד המדינה, לא פחות.

נימוקי הכשל של תפישת הבטחון וכיווני השיפור המוצעים, כפי שהם רווחים בשיח הציבורי, הפוליטי והתקשורתי, בשיח ועדות החקירה ובמחקר האקדמי, רחוקים מלהצביע על חלופות תפישתיות קוהרנטיות (מערכתיות). אמנם, בשנים האחרונות הזירה הממסדית והחוץ-ממסדית של הבטחון הלאומי בישראל רווייה גורמים הקוראים תגר על הפרדיגמה הבטחונית הנוכחית, אולם מאמצים אלו אינם מצטברים לכדי מנוף שיחולל שינוי במערכת (מכונים כגון יראותי מחד, קבוצות אקטיביסטיות כגון ארבע אמהות מאידך). גם מוקדי חשיבה אלטרנטיבית שהתפתחו בשנים האחרונות בתוך הצבא (המכון לחקר תורת המערכה) או מפקדים בכירים שחשבו אחרת (האלוף דורון רובין, תא"ל גל הירש), נתקלו בהתנגדות להכיל אותם ולבסוף נדחקו החוצה.

הצורך בתשתית אלטרנטיבית ליצירת שיח בטחוני אחר בישראל שקוף ונהיר עד כדי כך, שיש לשאול, מה מעכב או מונע את התהוותה? מנין הקושי לעשות טרנספורמציה למושג הבטחון, מדוע אינו פתוח לדיון פוליטי? התשובה היא שהשיח הבטחוני בישראל קצר-ראייה, שרידותי, בזבזני, ממודר כלפי פנים ומבודד כלפי חוץ. בטחון לאומי נתפש בישראל במובנו המצמצם-מסורתי (הגנה) ולא הרחב-מערכתי. זהו שיח חד-ממדי בתוכן (נעדר תכנים אזרחיים) ובמתודולוגיה (היעדר פרספקטיבות אחרות וגישות חתרניות).

יש לשים את הדגש בעת הזו על שינוי התהליך המעצב את השיח, יותר מאשר שינוי תכניו הספציפיים: בפרספקטיבה של עשור שכלל סידרת מערכות צבאיות שנויות במחלוקת (נסיגה מלבנון, חומת מגן, הקמת גדר ההפרדה, ההתנתקות מעזה, מלחמת לבנון השנייה, מבצע עופרת יצוקה) ולאור האופן בו (אינו) מתנהל שיח סביב גרעין איראני, מתחוור כי העניין אינו בהימצאם או היעדרם של תכנים בתפישת הבטחון, אלא בחסר מהותי באופן שבו השיח נבנה, מתנהל, בשותפיו, בהשפעות עליו, בידע שנוצר בו, באופן בו מתבצעת הלמידה האסטרטגית וכיצד היא מיתרגמת לעשייה.

מהו ביטחון לאומי בהקשר הישראלי?

נייר-עמדה זה עוסק אם כן בבחינה ביקורתית של האופן בו תחום הבטחון הלאומי מיושם בישראל. למושג קיימות הגדרות שונות, בישראל ובעולם¹. ועם זאת, ענייננו כאן הוא בתופעה עצמה (גישה פנומנולוגית), כלומר, מה ניתן ללמוד מהאופן בו מתנהל השיח הבטחוני בישראל על התכנים שלו, על התהליך בו הוא מתהווה, על השותפים לו, ועל התפוקה שלו. זוהי אינה עמדה תיאורטית אלא פרקטית, למרות שהדיון הפילוסופי-מוסרי-הגותי בתחום מרתק בפני עצמו.

חוק המטה לבטחון לאומי (2008) מגדיר פורמלית את היקף התחום: החוק קובע כי "המטה לביטחון לאומי ישמש גוף המטה לראש הממשלה ולממשלה בענייני החוץ והביטחון של מדינת ישראל".

1. <http://www.knesset.gov.il/library/heb/docs/sif002.htm> להגדרה של ביטחון לאומי מתוך ספריית הכנסת; כמו כן, ראו נייר עמדה של מכון 'ראות' על חוסר-הרלבנטיות של תפישת הביטחון הלאומי דן אף הוא בהגדרות השונות ובכשלים הנוכחיים בתפישת הביטחון הלאומי, הגם שמסקנותיו והמשמעותיות שהוא גוזר מהן שונות מהמוצע כאן. <http://reut-institute.org/he/Publication.aspx?PublicationId=1320>, לבעייתיות בהגדרת המושג 'ביטחון לאומי' בהקשר האמריקאי ראו הדיון ב: <https://www.rienner.com/uploads/47e148fd47a65.pdf> ובהקשר של 'הגנת המולדת' ראו: <http://www.fas.org/sgp/crs/homsec/> . R42462.pdf

המטה אחראי בין היתר על הערכות שנתיות של המצב המדיני-ביטחוני ועניינים המשיקים להן - לדוגמה - עבודת-מטה סביב תקציב-הביטחון. הערכות מצב של המטה לביטחון לאומי, צה"ל, משרד הביטחון, משרד החוץ והמשרד לביטחון פנים, אמורות להיות נדונות בועדת השרים לענייני ביטחון לאומי ("הקבינט המדיני-ביטחוני" אליו נחזור בהמשך) המוסדרת אף היא בחקיקה. הרכבו של הקבינט המדיני-ביטחוני משקף אמירה מקצועית על תכני התחום (מינויים על פי חוק - ראש ממשלה, שר החוץ, שר הביטחון, שר המשפטים, השר לביטחון הפנים ושר האוצר), אך בה בעת מהווה הוועדה מקור למינויים פוליטיים קואליציוניים (מעבר למחוייבים על פי חוק), ומייתרת במידה רבה את עניינות הדיון בו (מפירה את האיזון בין המרכיבים המהותיים של התחום).

מדינת ישראל חסרה נייר-מדיניות לאומית מכונן (white paper), כזה שניתן לגזור ממנו אסטרטגיה של בטחון לאומי, תפישת בטחון, תקציב רב-שנתי ועוד. היא אינה חריגה בהקשר זה, גם אם אין בכך נחמה. בריטניה פירסמה תפישת בטחון לאומית לראשונה בשנת 2008 ומעדכנת אותה שנתית מאז. הממשל האמריקאי מפרסם מדי שנה מסמך אסטרטגיית בטחון לאומי החתום על ידי נשיא ארה"ב, כשנייר מדיניות זה שקוף לעולם (זאת בניגוד לנגזרתו הבטחונית צבאית עליה מוחלים כל מערכי הסיווג). גם המערכת הבריטית מפרסמת את מדיניות הבטחון הלאומי, תוך עריכת הפרדה זהה בין המסמכים הלאומיים המכונים לנגזרותיהם היהפעתיות (security concept).

אלו הרוצים להתחקות אחר קווי-המדיניות הישראליים, ימצאו את מבוקשם בקווי-יסוד הממשלה ובהסכמים קואליציוניים, המבטאים סדר-עדיפויות בהקשר. הקשר בינם לבין הבנות גנריות של תפישת בטחון שלא השתנו בחלקם מאז קום המדינה (למשל, הגנה טריטוריאלית ונקודת מוצא של היעדר עומק אופרטיבי-אסטרטגי, הבאה לידי ביטוי במושגים כגון: אף שעל או העתקת הלחימה לשטח האויב; קיצור משך ימי הלחימה ככל שניתן בעידן של עימות מוגבל ממושך וכו'), אינו ברור, לבטח אינו סדור.

היעדרה של עמדה בטחונית מכוננת הפתוחה/ שקופה לשיפוט הציבור קשורה במישרין, להיעדרם של מוסדות מכוננים במדינת ישראל - היעדרה של חוקה והיעדרו של אתוס למשרתי-ציבור ונבחרי (מחוייבות, מקצוענות, ממלכתיות) שיהוו עמוד-שידרה מוצק ליחלפנותי הפוליטית הנהוגה כאן (בחלפנות כוונתי לעירוב שיקולים בטחוניים מקצועיים בשיקולים פוליטיים ופרסונליים, ובשימוש בקבלת החלטות בתחום הבטחוני כמטבע עובר לסוחר של הישרדות פוליטית), הם רק שניים מגילומיו. כיצד זה משליך על שיח הבטחון הלאומי? להלן חמש דוגמאות:

1) היעדרו של מגנן הלימה או סינכרון בין שלושת מימדי הביטחון השונים - לאומי (מדינתי/חיצוני), ציבורי (מדינתי-פנימי, סדר ורכוש ציבורי), אישי (נפש ורכוש פרטי). ההבדל בין המדינה כמושא בטחון עיקרי לאזרחים כמושא בטחון עיקרי, הוא קרדינלי.² דוגמה לכך נמצא בהקצאת משאבים לבונקר שיאיש בעת חירום את ראשי המערכת המדינתית, לעומת העובדה כי ל-40% מתושבי תל אביב אין בשנת 2012 מקלט או ממ"ד בהישג יד...

אגב, בקווי-היסוד של ממשלת נתניהו 2009, ישנה התייחסות לשני הקצווים הללו: "הממשלה תפעל באופן אקטיבי כדי לבצר את הביטחון הלאומי ולהקנות ביטחון אישי לאזרחיה תוך מאבק נחרץ ונחוש באלימות ובטרור."³ מה שאין בהגדרה זו הוא תיעדוף. במילים אחרות, משגרמז השוני בין צרכי

2. ראו הדיון של פרופ' בארי בוזן במשמעות המושג 'ביטחון לאומי' בעידן הגלובליזציה וההשלכה שלו על מושאי הביטחון - ממדינת הלאום ועד לפרט: <http://www.regjeringen.no/en/dep/ud/campaigns/refleks/innsjill/sikkerhet/buzan.html?id=493187>

3. <http://www.pmo.gov.il/IsraelGov/Pages/policy.aspx>

הביטחון האישי וצרכי הביטחון הלאומי, הרי שבהינתן סל משאבים מוגבל, האחד יבוא על חשבון השני, מאחר ואסטרטגיה משמעה בין היתר ניהול של מתחים, בין אם תפישתיים, ארגוניים או תקציביים⁴. כמו כן, השתנות טבע העימותים בהם ישראל מעורבת (סוג אחר של מלחמות, גבולות גיזרה משתנים, כללי משחק משתנים, הגדרות משתנות של הכרעה וניצחון), כמו גם השתנות שיח זכויות/ חובות בין האזרח למדינה (המאבק על שוויון בנטל, המחאה החברתית 2011), היו צריכים לגרור התווייה מחודשת של גבולות השיח.

2) היעדר מנגנון הלימה בין תקציב הבטחון לתקציב הכללי, ובין שינוי סדר-עדיפויות חברתית-כלכלי לבין עדכון ההפרשה לצרכי בטחון. עובדת היותו תקציב הבטחון חור שחור גלוי, ידועה לכל. עוד לא נמצאה הממשלה עם האומץ הדרוש ללכת ראש בראש עם מערכת הבטחון, כדי ליצור פיקוח, שקיפות, תאימות ובקרה על הוצאות הביטחון בישראל.

3) מעגל האחריות הדיווחית (accountability) בישראל בעייתי אף הוא - לבד ממלחמה כוללת, בה יש הסדרה יחסית (הנתונה להחלטת ממשלה), כל קשת העימותים שמתחת לה (המהווה בעשורים האחרונים מציאות רווחת) - מבצעים מיוחדים, מבצעים חוץ ממלחמה, סבבי שיגור רקטות, טרור, חדירות גדר וכי' - כל מה שנכנס בעגה הצבאית הנוכחית תחת המונח 'מערכה בין המלחמות' - נסגר בחדרי-חדרים בין ראש הממשלה לבין שר הביטחון, ואם מדובר באותו אדם - השיח אף זריז יותר...

4) גם הממלכתיות נסדקת עם סדיקת מעמד הביניים. אותו עקרון עליו מבוסס מודל צבא העם, גיוס חובה, שוויון בנטל. זוהי הנחת-יסוד שתפישת הבטחון הצבאית חייבת לשקול מחדש, עם השלכות ערכיות, פוליטיות, כלכליות, חברתיות וחינוכיות מהפכניות. אם צה"ל אינו מתכוון ל'התאבד' על חבית-הנפץ הזו, עליו לפתוח את סוגיות הגיוס והשירות הצבאי לדיון ציבורי ושקוף, בו אינו מורגל כאמור. במילים אחרות, כבר כיום, כל אזרח שני אינו מתגייס לצה"ל⁵. בהינתן המשך מגמה זו ועקב כישלון ועדת פלסנר 2012 באימוץ מתכונת שירות אחרת, לא ירחק היום ובו יעתרו בוגרי י"ב נגד גיוס חובה על בסיס העיקרון הדמוקרטי הבסיסי של 'הרוב'... מאחר ובני מעמד הביניים הם הנושאים כיום בעיקר נטל שירות החובה וגיוס המילואים, והם גם הנושאים העיקריים בנטל המס תוך שהם מודעים לעליית משקלן הדמוגרפי של אוכלוסיית שאינן משתתפות בכוח העבודה או בלחימה, השיטה תקרוס.

5) עליית חשיבותם של מימד הסייבר ומימד הזירה האזרחית (מושג עדכני יותר ל'הגנת העורף') בשיח המדיני-בטחוני מוסיפה מורכבות על המערכת המסובכת גם ככה. אחד המאפיינים המשותפים לשני תחומים אלו הוא העירוב של מערכות בטחוניות ואזרחיות, ציבוריות ופרטיות, באופן המחייב חשיבה מחודשת על מנגנוני השיח הבטחוני ועד כמה הם משקפים את הנעשה באופן אפקטיבי.

חמשת הדוגמאות לעיל מנחיצות הזמנה של שותפים חדשים החיוניים לפיתוח תפישה אלטרנטיבית של ביטחון לאומי, מתוך ההכרה שהרחבת גבולות השיח המסורתי תשנה, בהכרח, את התנהלותו, את תכניו ואת תוצריו. בשותפים הכוונה לאקדמיה, לאזרחים, למגזרים הפרטי והשלישי ובחלוקה קטגורית אחרת - למושאי הביטחון ולא רק לנושאי הביטחון.

מדיניות לאומית אמורה להתוות עבורנו את הדרך, להוות מצפן קוגניטיבי, ערכי ותפישתי. אסטרטגיה הינה מעין מודל תיאורטי אותו אנו מציאים כדי לפרש לעצמנו את העולם - אותה מציאות מורכבת,

4. רק כדי לסבר את האוזן, נתח התקציב האמריקאי להגנת המולדת בשנת 2013 עומד על 51% מול 26% לביטחון. מתוך <http://www.fas.org/sgp/crs/homesecc/R42462.pdf> לעיל.

5. <http://mhar.co.il/hatzaah6> /ראו את הפוסט 'הצעה לסדר: הפיכת צה"ל לצבא מתנדבים מקצועי'. <http://www.knesset.gov.il/committees/heb/docs/bitachon16.pdf> לנתוני ועדת המשנה לכ"א בצה"ל 2010, ונתוני אכ"א לשנת 2011 לפירוט שנתון הגיוס <http://news.walla.co.il/?w=/551/1878067>

עמומה ומשתנה תמידית. בתוך המציאות הזו אנו תרים אחר פוטנציאל לשינוי של המערכת לטובתנו, מתחזקים אותו ומממשים אותו בבוא העת. את זאת נעשה באמצעות חקירה מתמשכת, שיח מערכתי, רב-מימדי ובינתחומי הבוחן את המגמות האסטרטגיות המתהוות בעיניים ביקורתיות ומאמת, מעת לעת, את תקפות אותו מודל שיצרנו לעצמנו, אותה מסגרת מתווכת שתיתן משמעות לאוסף הפרטים הללו, שבמבט ראשון אינם נראים קשורים, או קשורים לנו. חקירה ביקורתית משמעה היכולת לחשוב על עצמנו מחוץ לעצמנו (חשיבה מחוץ לקופסא), דרך בחינה השוואתית לעבר, דיון פרשני ביריבים שלנו, משחק בתרחישים עתידיים, ולפעמים, התערבות במציאות (הפעלת כוח, דיפלומטיה, הסברה...) - מעין ניסוי מבוקר מוגבל בזמן ובמרחב, המערער את המערכת מחד, מבלי לפרק אותה, יוצר מרחב למידה וזמן למידה אסטרטגיים עבור האחראים. חקירה ביקורתית ניזונה מריבוי קולות וגיוון קולות, המציפים מתחים ומספקים הסתכלויות חלופיות על אותו עניין.

שיח מונוליתי כמו השיח הבטחוני הישראלי הנוכחי, הנשען ברובו על דומיננטיות צה"לית או על יוצאי המערכת הצה"לית/ בטחונית, נדון להיות חד-מימדי, חלקי ובעייתי. במובן זה, היעדרן של נשים מהשיח הבטחוני הינו תוצאה ידועה מראש של מעמדן הזוטר והמוגבל במדים מחד, ומאידך, השתלבות משמעותית של נשים בשיח עשויה היתה לספק לתהליך עמדה ביקורתית אלטרנטיבית, על שום אותה חיצונית⁶נקודת המבט המגדרית הינה בעצם מצב קיצון של הצורך הגורף באיזרוח השיח הבטחוני והמערכות הבטחוניות. משדנו במהות שיח הבטחון הלאומי, נשאלת השאלה, מהו גילומו הארגוני?

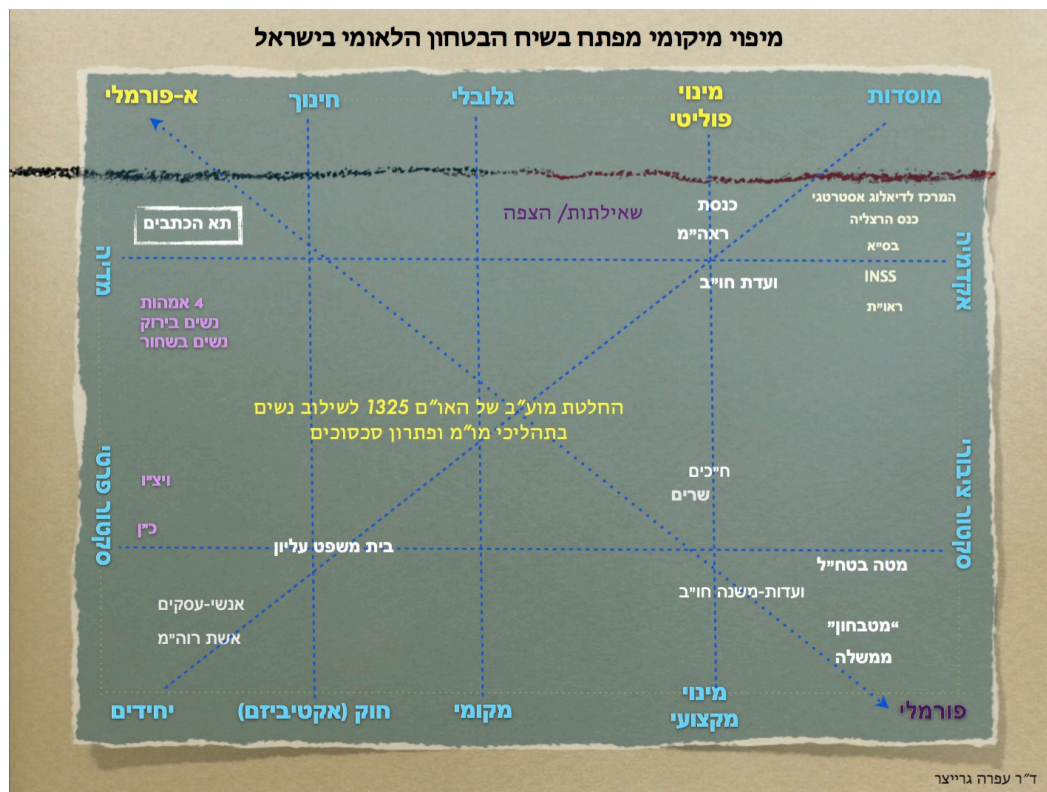
שיח הבטחון הלאומי הישראלי מתהווה במרחב המרושת בשבעה צירים [ראו מפה להלן]:

1. פורמלי - א-פורמלי: (למשל, קבינט מדיני בטחוני לעומת 'מטבחון')
2. מקצועי - פוליטי: (למשל, מינויים לוועדות משנה חוץ ובטחון לעומת מליאת הוועדה⁷)
3. מוסדות - יחידים: (למשל, מרכזי מחקר לעומת אשת ראה"מ)
4. אקדמיה - מדיה: (למשל, המרכז לדיאלוג אסטרטגי במכללת נתניה לעומת תא כתבים צבאיים)
5. מגזר ציבורי - פרטי (למשל, תעשיות בטחוניות ממשלתיות מול תעשיות בטחוניות מופרטות)
6. מבט גלובלי - מקומי (החלטות עצרת הבטחון של האו"ם מול החלטות ממשלה)
7. חינוך (אקטיביזם) - חקיקה (פורמליזם): (ארבע אמהות, נשים בשחור ונשים ברוק, לעומת ויצ"ו, כ"ן ואיתן-מעכי, שהובילו והשפיעו על מאמצי חקיקה של חברות-כנסת מובילות כגון התיקונים

6. חשיבה ביקורתית מותנית בראש ובראשונה ביכולתנו לחשוב מחוץ לקופסא - או מחוץ לעצמנו. מערכת שכל רכיביה חושבים בצורה דומה, התפתחו בצורה דומה, בעלי מאפיינים דומים, מתקשה לייצר אפיקי חשיבה אלטרנטיביים. במובן זה, נשים שצמחו במערכת הבטחונית ומכירות אותה מבפנים, הגם שמשוליה כאמור, מהוות מוקד פוטנציאלי של חשיבה ביקורתית מעצם ההדרה שלהן בתוך המערכת.

7. בועדת המשנה למדיעין או לשירותים חשאיים למשל, נמצא ברוב המקרים לשעברים בכירים במערכת הביטחון, כאלו עם סיווג בטחוני מהבית, עם ידע מוקדם.. במובן זה, ניתן לראות בהם מינוי מקצועי. לעומת זאת, במליאת הוועדה ישנם אזרחים וישנן גם נשים, מאחר ואלו דיונים לא מסווגים ברוב המקרים ובמקרים אחרים אף פתוחים לתקשורת. בנימה אחרת, בועדת חוץ וביטחון עד היום לא היו מינויים של אלו שאינם יהודים...

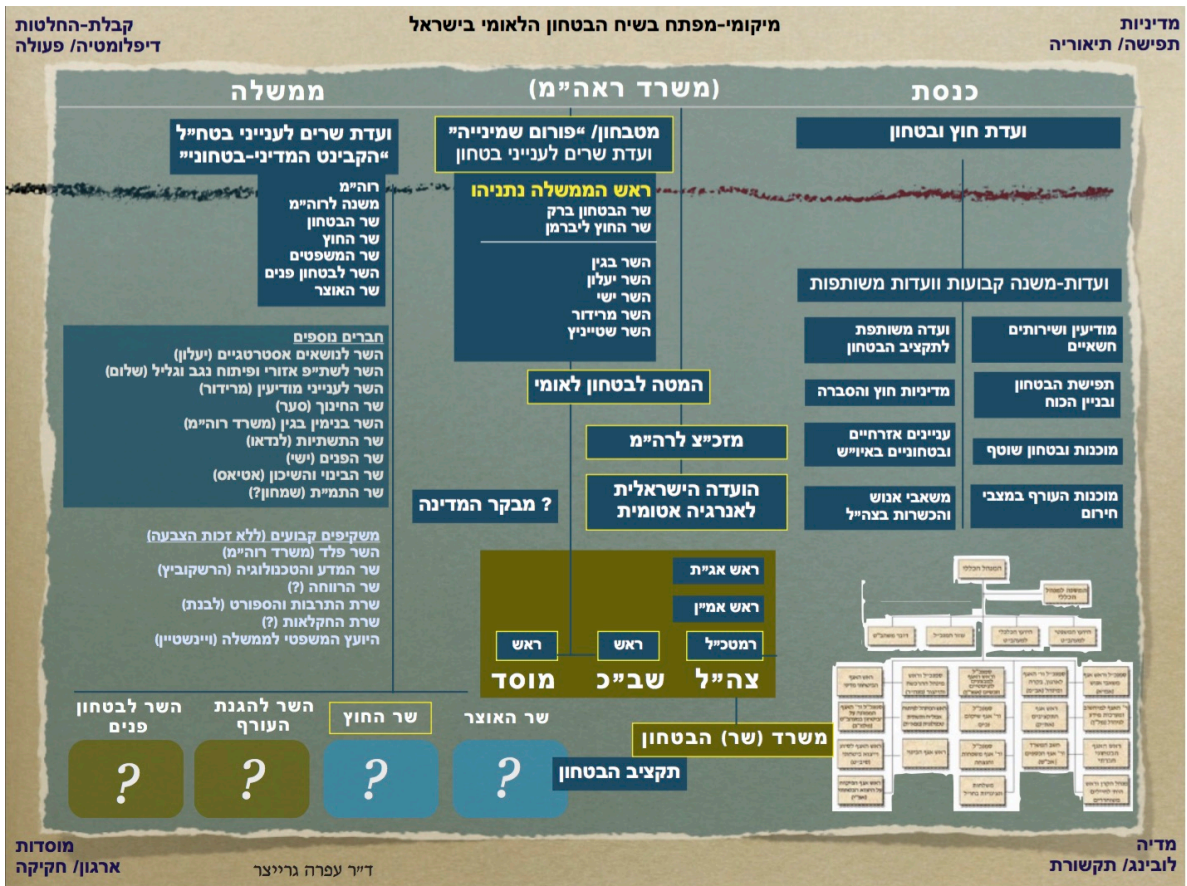
4,6 לחוק שיווי זכויות האישה, או בג"צים כגון אליס מילר לפתיחת קורס טיס לנשים וטירקל למינוי אישה לועדה לחקר המשט התורכי.⁸

מהו הביטוי המוסדי של שיח הבטחון הלאומי בהתייחס לשבעת הצירים הללו, בצמרת הישראלית? לשם כך נאמץ ארבע זוויות-הסתכלות:

1. מדיניות - היכן מתפתחת התפישה או מתגבשת התיאוריה?
2. קבלת-החלטות - היכן מאושרת התערבות (כוח או דיפלומטיה)? מי מפקד עליה או מנהל אותה? מי מקבל עליה אחריות?
3. שיח תקשורתי - מי מנתב אותו? מהם מקורותיו? מי היחשודים המידיים המפרשנים אותו (גברים, בכירים לשעבר במערכת הביטחון)? מהו משקלו בהתהוות התכנים המקצועיים (או האובייקטיביים, לפי הגדרתו של בארי בוזן, הערת שוליים 2)? (על פני הפוליטיים כאמור או הסובייקטיביים).
4. מוסדות - כיצד ממומש מבנה-הכוח? מי מוביל חקיקה? מי קובע את התקציב? מי מפקח, מבקר?

⁸ <http://www.knesset.gov.il/Laws/Data/BillKnesset/369/369.pdf>

מהם עשרת מיקומי-המפתח בשיח הבטחון הלאומי?

* הבחירה בעשרה מיקומים, בחלקם מנגנוניים ובחלקם אישיים, הינה שרירותית אמנם, אך נועדה כדי להציף בעייתיות, אם קיימת, במקום לעמעם אותה.

** בחירה זו הינה סובייקטיבית ומשקפת פרשנות אישית. הקוראים מוזמנים לאתגר אותה.

נתמקד על כן בכנסת, בראה"מ ובמשרדו ובממשלה על משרדיה: [ראו מפה מצ"ב]

1. ראש הממשלה
2. 'המטבחון'/ 'פורום השמינייה' (נכון ל-אוגוסט 2012)
3. היועץ לבטחון לאומי
4. המזכיר הצבאי לראש הממשלה
5. הועדה הישראלית לאנרגיה אטומית
6. שר הבטחון
7. רמטכ"ל
8. ראש השב"כ
9. ראש המוסד
10. שר החוץ

מי אינו/אינם בבחירה?

- הקבינט המדיני-בטחוני, זה המחוייב לפי חוק, שנולד מתוך ועדות חקירה ממלכתיות, ובו נוסף על המטבחון ישנם חברים ומשקיפים. סה"כ (נכון ל-2012) כ-22 משתתפים⁹.
- ועדת חוץ ובטחון של הכנסת, על ועדות-המשנה שלה. מתוך שמונה, ישנה קדימות לועדת המשנה למודיעין ושירותים חשאיים. היא מסווגת, ממודרת ונערכים בה דיונים מהותיים יותר, כנראה...
- שר האוצר (כל עוד אין ביכולתו המוסדית להשפיע על תקציב הביטחון, על אף כנות כוונותיו).
- השר לבטחון פנים (הקדימות הצה"לית מכתובה נחיתות משרדי הממשלה האחרים העוסקים בביטחון וביכולתם לייצר עבודת-מטה ומודיעין בהיקף ובאיכות הצה"ליים, ומכאן גם בקריאת המפה האסטרטגית והבעת עמדה חליפית לזו של המטה הכללי. זאת, שוב, בניגוד למדינות אחרות, בהן משקלו של בטחון הפנים (כנתח משמעותי ביהגנת המולדת), מהותי יותר. מעמדו של השר לביטחון פנים נחות יותר גם מאחר והוא חולש על פחות תקציב ופחות כוח אדם.
- השר להגנת העורף. הגם שנושא זה נמצא בליבת העיסוק הציבורי לבטח מאז 2006 ולאור תרחישי ארמגדון מול איראן, הרי שהוא סמוך על שולחן שר הבטחון ולמעשה אין לו משרד, מטה, תקציב או עובדים. גם האחריות לתחום נחלקת בין פיקוד העורף, משטרת ישראל, משרדי ממשלה נוספים והרשויות המקומיות.
- מבקר המדינה. אמירותיו נוקבות, אך שיניו תותבות...

מה ניתן ללמוד מכך על האופן בו מתהווה השיח?

- מרכיביו הא-פורמליים והמהלכים הא-פורמליים, בעלי השפעה גדולה יותר על תכני השיח והחלטותיו מאשר בעלי-התפקידים. למשל, שליחי ראש הממשלה למשא ומתן על הסכמי שלום או על חטופים, המתנהלים בהיעדר שיחות רשמיות. אלו אינם נבחרו-ציבור או משרתיו. הם כפופים לראש הממשלה ונהנים מאמונו המוחלט. הם אינם מבצעים עבודת-מטה ואינם מחוייבים בהתייעצות מקצועית או אחרת. לעתים, הגורמים הרשמיים המנהלים מגעים אינם מודעים אפילו לקיומם של השליחים הללו (שיחותיו של רון לאודר עם הנשיא אסד, קיומן של התחייבויות בעל פה או בכתב כהמשך לשיחות הללו, הן רק דוגמא אחת).
- רובם פוליטיקאים - נבחרו-ציבור שגדלו מקצועית בתחום ומחוייבים למערכות מהן יצאו. מידת הביקורת שישמיעו עליה או מידת הנכונות שלהם לשנות אותה, מוטלות בספק.
- אין כמעט פקידות מקצועית המשפיעה ברמה הגבוהה ביותר על קבלת החלטות, בניגוד למשרד האוצר למשל בו יש משקל רב לשלד המקצועי המשרדי.
- אנשים אלו או מנגנונים אלו אינם משקפים (אלא במקריות) את החתכים התרבותיים, פוליטיים, עדתיים, מגזריים ומגדריים בישראל. אם ניקח נשים למשל, הרי שבשנת 2012 אין ולו אישה אחת בעמדות-המפתח המעצבות את שיח הבטחון הלאומי, למרות שנשים מהוות למעלה ממחצית

9. <http://www.pmo.gov.il/Secretary/ministersCommissions/Pages/cabinetleumi.aspx>. ראו גם: <http://www.vaadatwino.gov.il/pdf/147.237.72.239/PMO/Secretarial/Comissions/committee02.htm> וכן המלצת דו"ח וינוגרד לבדיקת מלחמת לבנון השנייה, ע"מ 579-580 לצורך ב'קבינט מלחמה': <http://www.vaadatwino.gov.il/pdf/147.237.72.239/PMO/Secretarial/Comissions/committee02.htm> דוח 20%סופי.pdf

האוכלוסיה (העובדה שישנן פחות מ-20% חברות בכנסת, אינה מסייעת לכך, אך אינה הסיבה העיקרית להיעדרן).

* בהקשר זה, המצב בארה"ב אינו טוב יותר...

[לפניכם תמונה שצולמה בחדר-המצב של המועצה לבטחון לאומי בזמן המבצע לחיסול ממוקד של אוסאמה בן-לאדן. הילארי מניחה את ידה על פיה, מה שעשוי היה להתפרש כבהלה, אך הוצג מאוחר יותר כשיעול...¹⁰

מהם התנאים שיאפשרו התפתחות של שיח בטחון לאומי אלטרנטיבי?

מה יאפשר שינוי פרדיגמטי? שינוי בעיצוב מדיניות? שינוי במימוש השיח?

מבחינה תפישתית, יש לשנות את הגדרת הביטחון הלאומית בשלושה מימדים - הוספת תחומי תוכן חדשים, התארגנות בינתחומית וגיבוש תהליכים המאפשרים חקירה דינמית של התחום, המתעדכנת מעת לעת.

יש ליצור במה אינטגרטיבית בינתחומית לניהול השיח ולהגדיר בחקיקה את הגורם האחראי על האינטגרציה. אמנם המטה לביטחון לאומי אמור לעשות זאת, אך ההגדרה הקיימת בחוק של 'ביטחון לאומי' צרה או עמומה דיה כדי להותיר מחוץ לשיח כמה מהצירים המרשתיים את השיח לעיל.

כדי שאמירתם של המשרדים הרלבנטיים תהא משמעותית, יש לדרוש עבודת-מטה ייחודית ונפרדת בכל אחד מהם כמרכיב בשיח הביטחון הלאומי, לתקצב אותה ולהפנות אליה כוח אדם הנשאב כיום למערכת הבטחונית היצרה.

מבחינה תרבותית/ פוליטית, יש לחתור לפיתוח מקורות שינוי חתרניים - הקמת מערכות מקבילות למערכות הצבאיות הקיימות שיספקו עבודת-מטה אלטרנטיבית, הערכות-מצב אלטרנטיביות, ותפישה אסטרטגית חליפית; הכשרת סוכנים אלטרנטיבית לזו של המכללה לביטחון לאומי, מאחר וטביעות-אצבעותיו של צה"ל על יוצאיה מורגשות; הקמת פיקוד צה"לי למערכות מיוחדות שהעומדת/ת בראשו יהא/תהא אמונה על פיתוח תפישה אסטרטגית על בעיות חדשות מתהוות (למשל, פעולה במדינות מנותקות, מערכה אזרחית, מערכות סייבר ועוד).

מבחינה פיקודית, המגדירה את מקור הסמכות, יש לעגן את הכפיפות האמורפית של הצבא לממשלה באופן מוסדר יותר. ישנן כיום הצעות לשינוי חוק צה"ל, חוק השירות וחוקים נוספים - אך יש לשאוף לסוג של חוק 'גולדווטר-ניקולס'¹¹ ישראלי - המגדיר באופן החלטי את הממשלה או העומדת/ת בראשה

<http://www.eurweb.com/2011/05/photos-obama-and-staff-in-the-situation-room-during-bin-laden-raid>

11 <http://www.ndu.edu/library/goldnich/goldnich.html>. החוק שהועבר בקונגרס בשנת 1986, הביא לרה-ארגון מהותי של המערכת הבטחונית מאחר וקבע הסדרה חדשה אופרטיבית של שרשרת פיקוד ישירה מהנשיא כמפקד העל של הצבא, למפקדי הזירות שלו. כמו כן, נוצרה סמכות אופרטיבית ליו"ר המטות המשולבים על חשבון מעמדם של מפקדי הזרועות. יו"ר המטות המשולבים הפך להיות היועץ הצבאי הראשי

למפקד/ת הצבא ומשנה בכך את טיב השיח בין שני המוקדים הללו באופן מהותי. כדי לקבל טעימה מכך מוזמנים הקוראים לשקוע בספריו של בוב וודוורד, זוכה פרס פוליצר, המספק הסתכלות ביקורתית על התהוות המדיניות של נשיאי ארה"ב, הקשיים, התסכולים, הפערים והאתגרים שניצבו בפניהם בתחום הביטחון הלאומי¹².

ולבסוף, מבחינה ניהולית או משאבית (מקור המימוש של השיח), יש לייצר מנגנונים של דיווחיות מחייבת של מערכת הביטחון, כולל שקיפות התקציב ופתיחה לדיון ציבורי של סוגיות צבאיות הנושקות לאזרחות (כמו מודל השירות).

אלו כמה מהצעדים שיאפשרו להסיר את ירעלת הבורותי הבטחונית ויפתחו שיח בטחוני אלטרנטיבי, המרחיב את הגדרת הבטחון הלאומי מקיומי לקיימות¹³, ומאפשר לנו לתהות לא רק על מה אנו מגינים אלא לשם איזו תכלית, באיזה מחיר (סדר-עדיפויות) ומתוך איזו תפישה של זמן (האם אנו דוחים את הבעיה לצאצאים שלנו?...)¹⁴.

לנשיא, למועצה לביטחון לאומי ולמזכיר ההגנה.

12. בספרו האחרון *Obama's War*, מפרט וודוורד על השיח הנוקב בין הנשיא למפקד זירת אפגניסטן הנכנס סטנלי מקריסטאל שנועד לשנות את המיקוד האסטרטגי, היעדים ומשך הלחימה ולהתאים את סדר הכוחות לתפישה אלטרנטיבית. עם כל התסכול המבעבע מהנרטיב שמציע וודוורד, לא נותר אלא לקנא בקיומו של שיח כזה בין מוקדי הידע השונים: הנשיא, מזכיר ההגנה, יו"ר המטות המשולבים, מפקד פיקוד המרכז, מפקד זירת אפגניסטן, היועץ לביטחון הלאומי, ראש מערך המודיעין הלאומי, חברי-הקונגרס מהוועדות הרלבנטיות, כמו גם, הפרשנים הצבאיים-מדיניים כוודוורד בעצמו. לא רק זה, אלא שבהיעדר היכולת ליצור הסכמה משותפת, העביר אובמה את מקריסטאל מתפקידו. Bob Woodward, *Obama's War*, Simon & Schuster: 2011

13. לא רק מה אלא לשם מה - לא רק הצלת חיים אלא אורח חיים, איכות חיים וערכיותם ולא מתפישה עכשווית אלא מתוך תפישה אקולוגית, המתחשבת גם 'בנזק הסביבתי' או במציאות שנותיר לדורות הבאים.

14. אני מודה לחברותיי לצוות שיח בטחוני אלטרנטיבי 2010, ע', ע', וע', על תרומתן האינסטרומנטלית לגיבוש הרעיון שבבסיס המאמר, כמו גם חלק מהתובנות שהובאו כאן. חשאיותו, כיוצאות המערכת, הינה תוצר ישיר של האמור לעיל. וכל המוסיף גורע.